

Bylo by nad rámec krátké recenze podrobně si všimnout všech studií, proto pouze několik následujících modelových poznámek. Všeticka už ve stručném úvodu (*Čtyřicátá léta*) nastínil významné proměny (zejména tematické) prozaické produkce 40. let XX. století a rovněž odlišnost první a druhé poloviny této dekády, což bylo spojeno se změnami politické a společenské reality. A jasně vymezil specifikum společensky angažovaných děl (např. Pujmanové, Drdy, Marka) a děl existenciálně laděných (mj. Hostovského, Muchy, Weila) – přičemž doprostřed spojnice mezi těmito dvěma pyramidami usadil dílo Karla Schulze *Kámen a bolest*. Čtenáře kromě už jmenovaných autorů jistě zaujmou studie o spisovatelích dalších, např. o F. Křelinovi, F. Kubkovi, V. Řezáčovi, J. Havlíčkovi, zejména však o těch (v této souvislosti) méně frekventovaných, jako o E. Valentovi, J. Foglarovi či K. Dvořáčkovi, anebo o těch širší veřejnosti málo známých – o M. Součkové a Z. Němečkovi. Všeticka vždy vychází z konkrétní prózy rozebíraného autora a na této platformě ozřejmuje zákonitosti a výjimky, obvyklosti i výjimečnosti kompozičních postupů. Ke shrnutí dochází autor v již zmíněné závěrečné kapitole první části knihy, v níž nejenom zobecňuje závěry, k nimž dospěl na základě parciálních pohledů na danou tematiku, ale navíc důležité problémy české prózy zvoleného historického období konfrontuje s otázkami, jež řešili T. Mann, F. Werfel a L. Feuchtwanger.

Ve studii Co je kompoziční výstavba Všeticka navazuje na problematiku, již řešil v některých svých předchozích pracích, zejména v knihách *Stavba prózy* (1992), *Stavba básně* (1994), *Podoby prózy* (1997) a *Tektonika textu* (2001), i když některé dílčí otázky se objevily rovněž ve sborníkové práci *Čtení o kompozici* (1969), již autor redigoval, ale také (v podobě hesel) ve slovníkové příručce *Lexikon literárních pojmů* (2002, s L. Paverou). Z kompoziční výstavby textu Všeticka vydvihuje zejména způsob uspořádání díla (složek obsahových a formálních) a souvztažnost kompozičních prvků a celku. A podrobně osvětluje pojmy výstavby literárních děl a zvláště kompozičních principů a postupů, a také modelování syžetu. Dobré je, že Všeticka uvádí názory tradičních autorit, nicméně spoléhá se na vlastní názor a výklad, které vyvozuje z konkrétních děl a dokládá je mnoha příklady z naší a světové literatury.

Všetickův nový opus nevybočuje z řady, již si autor vyprofiloval jako důležitý úkol své práce, ale účinně ji naplňuje. Kdo si zvolí ke studiu (je lhostejno, zda literární vědec nebo teprve adept této profese či pouze nadšený zájemce o problematiku) Všetickovy „příručky“, neprohlopí: dostane se mu teoretického poučení na konkrétním podkladě, osvětlení problematiky pevně ukotvené v národním i světovém kontextu.

Ludvík Štěpán

O BULGAKOVVI NÁPADITĚ

Natália Muránska: *Fantastická trilógia Michaila Bulgakova*. Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, katedra rusistiky, Nitra 2003.

Monografická studie N. Muránské, která vyrostla z doktorské práce, pojednává o důležitém tématu, důležitém z hlediska pochopení vnitřní geneze díla Michaila Bulgakova, důležitém i z hlediska vývoje ruské sovětské literatury 20.–30. let, ale také z pozice evoluce světové literatury a její žánrové skladby. Je tedy práce N. Muránské prací z historické poetiky, genologie, ale také sociologie uměleckého tvaru: v tlaku imanentních metod, zejména strukturalismu, ale také poststrukturalistických postupů, hermeneutiky a dekonstrukce, se někdy vytrácí „rozumná“ sociologie artefaktu. Ostatně v českém prostředí se vedle strukturalismu 20.–30. let vyskytovala i tendence k duchovědě, psychologii, ale také jemně stylizované sociologii umění, jak se projevovala například v krátkém textu Karla Krejčího z válečných let. Proto jsem ocenil, že autorka se tu dotýká společenského zakonvení Bulgakovových „fantastických“ próz, tj. *Diaboliády*, *Osudných vajec* a *Psňho srdce*, totiž sovětského experimentátorství 20. let, které mnohde nabývalo tragikomických nebo tragických poloh, jinde zase jen komických rysů, v každém případě však současně ukázalo na možné limity těchto experimentů – to je ostatně varování pro všechny experimentátory všech dob... Lásku k experimentu, zbožnění přírodních věd, to, čemu Lenin říkal *amerikanizace Ruska*,

zasáhlo i pole umění obecně a literatury zvláště. Lze tedy Bulgakovovy prózy zahrnout pod etiku experimentátorství, i když s jistým omezením.

Autorka pokládá Diaboliádu, Osudná vejce a Psí srdce za experimenty sui generis, první za genologický experiment, druhý za postup od ozvláštňení k hororu a třetí za experiment literatury a doby a současně všechny tři za prolog k románu Mistr a Markétka. Zde se první část práce uzavírá a následuje důležitá a funkční partie Slovenský zápas o fantastickou trilógiu, v níž se překlad chápe jako genologická mutace a stylistická deikonizace.

Práci uzavírá závěrečná reflexe, kde se mimo jiné praví, že „Bulgakovova tvorba, dobou odsuvaná na perifériu, dnes vyžaruje takú estetickú energiu, že posúva ruskú literatúru 20. storočia do centra estetického myslenia 20. storočia“ (s. 100), korektní ruské a anglické resumé a rozsáhlá bibliografie předmětu.

Jako každá dobrá práce vyvolává i tato monografická studie otázky, respektive budí další podněty. První se týká terminologie, totiž slov „fantastická“ a „trilogie“. I když slovo „fantastický“ je tu vloženo jak v ruském, tak slovenském kontextu, přesto se nabízejí otázky po vztahu tohoto pojmu k „fantasy“, „science fiction“, „antiutopii“ apod. Pokud jde o „trilogii“: spojitost by se měla doložit zevrubněji. Osobně bych spíše preferoval pojem „volná trilogie“ nebo „antiutopický řetězec“: i když nelze popřít subjektivní i objektivní spojitost děl, jejich hlavním důrazem je poukázání na odvrácenou stranu sovětské reality: proto byl ostatně Bulgakov tak nenáviděn. Dalším problémem je pojmání těchto próz jako svérázného prologu románu Mistr a Markétka. Nutno ovšem začít žánrovou podstatou románu, jehož pojetí se, jak autorka dobře ví a také uvádí, pohybuje mezi publicistikou, prozaickým experimentem, satirou a parodií až ke gnostickému nebo iniciačnímu románu. Nelze popřít přítomnost těchto vrstev, problémem románu je pak to, že je vícevýznamový a nelze jej patrně jednoduše převést na společného jmenovatele.

V translatologické partii bych použil spíše termínu „žánrová mutace“ než „genologická“, kterážto se vztahuje k vědě o literatuře, nikoli k literatuře samé.

Ivo Pospíšil

SLAVISTICKÝ KALEIDOSKOP LUDVÍKA ŠTĚPÁNA

Ludvík Štěpán: *Pohledy na slovanské literatury*, Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY, Brno 2003, 272 s.

Jednomu z nejznámějších a asi nejagilnějšímu českému polonistovi současnosti, doc. PhDr. Ludvíku Štěpánovi, Ph.D., se podařilo sestavit reprezentativní výběr ze svých statí a vydat jej jako text určený prioritně zájemcům o slovanské literatury z řad studentů filologických oborů, především pak doktorandům, stejně jako dalším, kdo jeví hlubší zájem o historický vývoj slovanských literatur.

Aby čtenáři usnadnil cestu od minulosti k přítomnosti a aby jeho pozornost koncentroval na základní strukturotvorný princip knihy, rozdělil celou publikaci do tří oddílů, a to konkrétně: *Literární kategorie: epigramatika, Cesty romantické epiky: od poezie k próze* a konečně *Poezie a próza v modernismu a postmodernismu*.

V prvním oddílu autor v šesti kapitolách sleduje drobnější žánrové útvary, jejichž teoretické studium bývá někdy spíše na okraji zájmu, takové jako epigram, epitař, figlík, fraška, aforismus. Štěpán se snaží dobrat historie jejich zrodu, pátrá po jejich cestě do slovanských literatur, zejména do polské, uvádí hojně doklady i jmen a imaginární adresát knihy – student či poučený a zaujatý čtenář – dostává tedy nejen dosti informací obecně historického rázu, ale může se seznamovat i s tím, jaké podoby sledované žánry dostávaly v dílech např. J. Kochanovského nebo S. J. Lece, zasmát se či zamyslet nad příklady, které Štěpán uvádí jako doklady, které však vybral vtipně s jemným sarkasmem, který je mu vlastní a sblížuje jej s citovanými autory.

Oddíl druhý, *Cesty romantické epiky: od poezie k próze*, obsahuje čtyři studie spjaté vzájemně jednak vědomím mimořádného významu tohoto období pro celý proces konstituování moderní polské literatury, jednak také tím, že je třeba velmi konkrétně poukázat na to, které že to byly ry-